

ÜÇ ANA DÜŞÜNCE AKIMI BAĞLAMINDA TÜMELLER PROBLEMİ

Mustafa BİNGÖL*

ÖZ

Bu çalışmada Orta Çağ dünyasını uzunca bir süre işgal eden tümeller probleminin ele alınması amaçlanmıştır. Bunun için öncelikle bu problemin üç ana düşünce akımı üzerinden değerlendirme yapılması ve sonrasında tümellerin özlerine ilişkin açıklama çabalarını ortaya koymak gereklidir. Her ne kadar bu problemle birlikte nominalizm ve özelinde Ockhamlı William'ın ismi zikredilse de aslında bu tartışmanın asıl kaynağının Platon ve Aristoteles olduğu unutulmamalıdır. Realizm bakışıyla irdelenmeye başlayan süreç, Konseptualizm tartışmasıyla özellikle Peter Abelard'ın, Platon ve Aristoteles arasındaki bağı birleştirmesine sahne olur. Son olarak Nominalizm bu birleştirmenin ayrıştığı noktaları belirginleştiren kimi zaman da ayırma ihtiyaç olmadığını belirleyenlerin ışığında bu sürece katkıda bulunur. Son olarak bu problemin Orta Çağ dünyasında bırakmış olduğu etkiyi irdelenen dönemin anlaşılmasında katkı sunmasının yanı sıra bu tartışmayla bağlantılı olan problemlerin inşasında katkıda bulunacağı için önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Tümel, realizm, konseptualizm, nominalizm

THE PROBLEM OF UNIVERSALS IN THE CONTEXT OF THREE MAIN CURRENTS OF THOUGHT**ABSTRACT**

In this study, it is aimed to address the problem of universals that occupied the medieval world for a long time. First of all, it is necessary to evaluate this problem through three main currents of thought and then to explain the essence of universals. Although this problem is mentioned with nominalism and in particular the name of William of Ockham, it should not be forgotten that Plato and Aristotle were the main sources of this discussion. The process, which starts to be examined from the perspective of realism, is the scene of the connection between Conceptualism and Peter Abelard, especially between Plato and Aristotle. Finally, Nominalism contributes to this process in the light of those who highlight the points at which this unification diverges and sometimes identifies the need for separation. Finally, examining the impact of this problem on the medieval world is important as it contributes to the understanding of the period as well as contributing to the construction of the problems associated with this discussion.

Keywords: Universal, realism, conceptualism, nominalism

GİRİŞ

Orta Çağ epistemolojisinin önemli konularından birisi de tümeller veya tümeller problemidir. Bunun nedeni bir şeyi bilmenin öncelikli koşulu o şeyin özelliklerini bilmektir. Bu özelliklerin tümellerin kapsamına sokulması özellikle de teoloji açısından önemli görülmüştür. Lakin sadece Orta Çağ dünyasında ortaya çıkan bir problem yerine daha öncelere dayandığını, erken sayılabilecek bir tarihte Plotinus'un (204-270) öğrencisi olan Porphyrius (233-305) tarafından ortaya atıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz (Cevizci, 2010:177). Bu problemi, batı felsefi geleneğinin tarihi boyunca ortaya çıkan temel sorunlardan biridir. Gelenek boyunca, genel gerçeklerin varlığını veya yokluğunu açıklamakla birlikte şeylerin tümel özlerden nasıl ayrıldığını açıklamaya yönelik çok sayıda girişim olmuştur. Bu girişimler aslında tekil şeylerle birlikte tümel şeylerin nasıl mümkün olabileceği meselesine bağlıdır. Örneğin, Pisagor teoreminin tüm olası üçgenler için tümellik halini barındırması gibi. Yalnızca sınırlı

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, mustafa.bingol@erzurum.edu.tr.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5155-9910>

sayıda gerçekleri görebildiğimiz halde tüm olası doğru üçgenlerin potansiyel sonsuzluğunun farkındalığı sınırlı gerçeklikteki gibi olması nasıl beklenebilir (Klima, 2017:3)?

Batı geleneğinde, tümel sorunlara yaklaşmanın üç ana yolu bulunmaktadır. Bunlardan ilki kendi içinde radikal ve ılımlı ya da Platoncu ve Aristotelesçi düşünceyi savunan ve tümelerin zihinden bağımsız bir gerçekliğe sahip olduğunu dile getiren realizmdir. Bu konuyu daha iyi anlamak için bu yaklaşımların her ikisi de tartışılacaktır. Daha sonra batı felsefe geleneğinde tümeleri açıklamaya yönelik girişimlerin, takip eden sayfalarda tartışılacağı gibi Platon ve Aristoteles tümelliği anlama noktasına da bir kaynaklık sunabilir. Bu tezin odak noktası Orta Çağ Skolastik düşüncesinde, tümel sorunların nasıl ele alındığını incelemektir. Bu tümel sorunlara benzersiz bir şekilde hitap eden ikinci görüş, tümelerin gerçeklikte değil sadece zihinde var olduklarını belirten konseptualizmdir. Son olarak ise tümelerin uzlaşma bağlı ve ağızdan çıkan boş ses olduklarını söyleyen gerçek ve nesnel bir varoluşa sahip olmadıklarını dile getiren nominalizmdir (Cevizci, 2010: 118). Skolastik felsefede tartışılan ve her ne olursa olsun bu üç düşüncenin, tümeler sorununa nasıl cevap verdiği sorusuna yaklaşımadan önce, bu tartışma için öncelikle bilinmesi gereken şey “Tümel olan nedir?”(Tornay, 1936: 245) sorusunun cevabıdır. Bir tümel birçok bireysel (veya özel) şeyin temelini oluşturan maddi olmayan şeydir. Örneğin sarı bir etekten bahsediliyorsa, sarı renk bu tek eteğin ilişkili olacağını belirtir. Aynı zamanda bu tümel ile ilişkili olan etek kavramı veya fikri birçok etek içinde tümel konumunda sayılabilir.

Tümelin gerçekliği sorunu tamamen içinden çıkılmaz halde değildir. Zorluklar yüzünden tartışmadan kaçmak yerine daha basit biçimlerde belirtmeyi ve sonrasında oluşabilecek komplikasyonlardan uzak durmak yerinde bir karar olacaktır. Araştırmacı için Ockhamlı'nın söylediklerinin hepsini keşfetmek ilginç olabilir fakat bir filozof için sadece doğru olan önemlidir.

Sorun, iki şeyin benzer olduğunu söylediğimizde ne demek istediğimizi tam olarak bilmediğimiz algısına dayanıyor: İki şeyin olduğu gerçeğini ihmal etmeli miyiz yoksa benzerlik konusunda dikkatimizi yoğunlaştırmalı mıyız? Bu iki duruma bağlı kalmadan benzerliği bir kenara bırakıp ilk olarak şeylerin ayrılığın katılmalı mıyız? Çeşitli idealizm formları, gerçek olanın nihayetinde ve en gerçekte bir/bölünmez olduğunu ima ediyor gibi görünmektedir (Cengiz, 2017:90). Dolayısıyla eylem ihtiyacımız ya da “sonlu”nun talihsiz sınırlamaları tarafından verilen geleneksel gerçeklik dışında hiçbir gerçekliğe sahip olmamalıdır. Bir dizi olduğunu söyleyerek ya da bizim bilgimizde/sezгимizde eksik olan herhangi bir oranda indirgenemez şeyler için gerçeklik yanıltıcı olabilir. Fakat bu Thomas Aquinas (1225-1274) ve Duns Scotus'ta (1265-1308) olduğu gibi ılımlı tarafı çözüm olarak sunmalarından kaynaklanmaktadır. Zihinsel noktada, ayrıntıların tümel olarak açıklanması gerektiğini veya en azından, bireyin bütünü gerçek doğasını kavradığımızdan sonra açıklanmaya devam edilmesi birçok zorluğu ortadan kaldıracaktır (Burns, 1913-1914: 77). Böylelikle Ockhamlı William'ın (1287-1347) emek verdiği bu felsefe biçimini tam olarak yok etmek için bir teşebbüs sayılabilir. Ockham ve Hume arasında açık benzerlikler var çünkü her ikisi de tümelerin gerçekliğine saldırıyor. Ockham'ın terminizminin veya Hume'un kavramsallaştırmasının eleştirisine asla karşı koyulmadığı açıktır. Ockham hiçbir zaman kendi teorisini yeterince uzağa koymadığından gerçekçilik ya da konseptualizm özelinde değil, tümelerin gerçekliğini öne süren üçüncü bir konumun nasıl olabileceğini tartışabiliriz (Burns, 1913-1914: 77). Yani gerçekliğin ayrıntılarını ya da tümelerin gerçekte eksik olduğunu ima etmek olası değildir; zira Orta Çağ realisti bile, ayrıntıların indirgenemez gerçeğini benimsemekten kaçınmaz tıpkı tümelerin nesnel varlığını ima etmekten kaçınmayan kavramsalcılık gibi.

Orta Çağın nominalizmi cümlelerin tanımladıkları işlerin durumlarına eşlenmesiyle ilgilidir. Ne Ockham ne de çağdaşlarından hiçbiri onu bir nominalist olarak nitelendirmedi (Tornay, 1936:262). Nominalizm kavramının kökenleri üzerine yapılan araştırmaların, önermelerin gerçeğe uygun değeri yerine uygulanan tümeler olarak düşünülür. Compigne Roscelinus (1050-1125), nominalist okulu on birinci yüzyılın sonlarında, ardından her ikisi de tümel olanların yalnızca isimler olduğunu iddia eden Pierre Abelard (1079-1142) ve Ockham'ın on dördüncü yüzyıldaki pozisyonunu yeniden ortaya koyduğunu ve taraftarları aracılığıyla yeniden canlandıran teorinin Alman üniversitelere yayıldığı söylenilebilir. On beşinci yüzyıla ve ötesine devam eden Ockham'ın kurduğu nominalist bir okulun olduğu yönündeki geleneksel iddiadan bahseden ilginç bir argüman olduğu söylenilebilir. Skolastik Nominalizm'in tümel sorunlara uygulanmasının geleneksel olarak kabul edilmesinin yanlış konumlandırılabilirliği açıktır (Weinberg, 1941:524). Bu yüzden tartışma konusu olan hala aktif bir

tartışmadır ve bu tezin amaçları için bu argümanı tanımak; gerçekçilik, nominalizm ve kavramsallaştırmanın geleneksellerin ontolojik durumuna uygulanması konusundaki geleneksel görüşten ilerlemek gereklidir.

1. Realizm (Gerçekçilik)

Platon'un, Parmenides'in "gerçek varlığın bilgisi salt akılla kavranır" düşüncesinden etkilendiğini ve bu etkinin de düşüncelerine yansıdığını söyleyebiliriz. Çünkü akılla kavranan varlığın ya da varlıkların soyut yapılı ve tinsel varlıklar olması gerektiğini düşünerek asıl varlıkların bunlar olduğunu ikna etme yolunu seçer (Çelik, 2016:59). İdealar/formlar olarak adlandırılan bu varlıkların tümünde de ortak olarak bulunan nitelikleri bir bütün olarak yansıtan "tümel" nitelikli kavramlardır.

Platonik diyaloglarda açıklandığı gibi bu yaklaşımın merkezi tezi, tümel özlerin belirli şeylerden daha gerçek olduğu ve bireylerin yalnızca ideal biçim gerçeğinin gölgesi olduğu iddiası olarak anlaşılabilir. Ayrıca diyaloglarda tümeler olarak ifadenin geçmediğini, formlar olarak atıfta bulunulduğunu belirtmekte fayda vardır. Platonik diyaloglarda bu tümel fikirlerin gerçeklikten daha gerçek maddi özellikler olduğu ve bu fikirlerin kendi ideallerinin kendi alanı içinde buldukları açıktır.

Zamansal varoluştaki bireysel şeyler, fikirler dünyasında gerçekliğin gölgeleri olarak anlaşılmaktadır. Bu fikir Platon'un Devlet adlı eserinde yer alan Mağara Alegorisi'nde açıklanmaktadır. Mağara içindeki mahkumlar yalnızca gerçek şeylerin gölgelerini görürler. Esaretinden salınan birisi dışarı çıktığı zaman güneş ışığından etkilenir bu yüzden süreci tam olarak açıklaması için öncelikle görme şeklini ayarlamalıdır. Bu ayarlama neticesinde ilk kez güneş ışığıyla bir şeyler yansımalar dışında görülebilir (Platon, 2002:260). Mağara benzetmesinde Platon'un yorumlamasından daha edebi bir yaklaşım sergileyen tanınmış bir filozof Martin Heidegger'dir. Platon'a göre, mağara içindeki gölgelerin ve yansımaların, görünmeyen varlık biçimlerinin olduğu, oysa mağara dışında ışıktaki görülenlerin, tümel fikirlerde kendi içlerinde gerçeklik olduğunu anlamıştı. Heidegger şöyle açıklıyor: Mağara dışındaki güneş ışığı, insan yapımı bir ürün değil. Parlaklığında, büyümüş ve var olan şeyler kendilerini temsil etmek için herhangi bir ekleme yapmadan hemen kendilerini gösterir (Dostal, 2018:281).

Platon'un belirli bir metafizik teoriyi aydınlatmak isteyip istemediği tartışılmasa da, Devlet'te sunduğu fikirler, Realizm açısından, düşünce dünyasının gölgeler olarak anlaşıldığı gerçek bağımsız bir alan olarak anlaşıldığı bir teori haline geldi. Platon'da varlık-metafizik öğretisinin ve bilgi kuramının birbirine olan bağlılığı kaçınılmaz olduğu için, düalist bir bakış açısıyla karşımıza çıkmaktadır (Çelik, 2016:60). Episteme (bilgi-mutlak) ile doksa (bilgi-sani) arasında ortaya çıkan bu bilgi serüveni gerçekliğin ne olduğunu belirginleştirmek için bir ayrışma tabii olmuştur.

Tümel kavramların oluşumunda dış dünyaya bakarak bunları keşfettiğimiz için tıpkı Platon'un öne sürdüğü gibi bunları zihnimizde hazır bulundurmuyoruz. Bunlar nesnelere meydana getiren nitelikler olduğu için nesnelere hareketle bunlara ulaşabiliyoruz. Aristoteles bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: Öncelikle duyularımız aracılığıyla dış dünyadaki varlıkların imgelerini alırız. Edilgen akılda korunan bu imgeler, etkin akıl sayesinde düşünmeye ve bu süreci oluşturan işlem yapma serüvenine başlar (Çelik, 2016:94). İşlem yapma aslında gruplandırma olarak düşünülebilir. Çünkü bunlar arasında ortak yönleri olanları belli çerçeveye içine taşır. Bu taşımayla olan gruplar "tümel"i meydana getirir. Oluşan bu şey varlığın ideasını-formunu meydana getirerek dilin bir ögesi (sözcüğü) haline gelmiş olur. Tekil ve tümel varlıkları betimlemeye yönelik oluşturulan önermelerin yüklemi olarak görev yapan ve bu şekilde varlıklara yüklenen tümelerdir (Çelik, 2016:95).

2. Nominalizm (Adcılık)

İkinci pozisyon olan nominalizm skolastik bir bağlamda anlaşıldığı gibi Roscellinus (1050 – 1120) tarafından kurulmuştur. Tümel kavramların evrendeki nesnel varoluşuna karşı çıkan Roscellinus, tümeleri ontolojik bağlamda daha spesifik olarak ifade eder ve tümelerin yalnızca basit bir sözsüz ses olduğunu iddia eder (Roscellinus için sesin yayılması tümel bir dil olarak düşünen zihnin dışında var olmaz). O, tekil şeyler dışında kalan cins ve türlerin gerçekliği yansıtmadıkları düşünür ancak bunların ne olabileceğine ilişkin onun düşüncesi ise, bunlar birbirlerine benzerliklerinden dolayı bir küme oluşturdukları ve bu kümenin adlandırıldıkları sözcüklerdir. Yani sözcük olmak dışında herhangi bir varlığı yoktur. Bu açıdan tümelere ilişkin tartışma sözcüklerle ilgili tartışmanın konusu haline gelir (Çelik, 2016:175). Tümelerin insan zihninde bulunan kavramlar olduğunu iddia eden kavramsalcılık

ise sözcüklere ilişkin değerlendirmenin bu açıdan dışında kalır. Orta Çağ felsefesinin karanlık halinden kurtuluşunun başlatıcısı olarak görülen ve on dördüncü yüzyıldan itibaren bu akımla anılan Ockhamlı, iman ve akıl arasındaki bağı belirginleştirmesiyle ve bu sayede teolojinin akıl alanına, akıl alanının da teoloji alanına müdahalesini engellemesiyle tanınır (Cevizci, 2010:124). Tümelin ne gerçeklikte ne de zihinde bir varoluşa sahip olup, onların ağızdan çıkan ses olmaları ve mantıksal bir kurgu neticesinde oluştuklarını belirten nominalizm, en yaygın şekilde Ockhamlı William felsefesine atfedilir ancak onun bir nominalist olarak belirlenmesi daha sonra tartışılacağı için uygun olmayabilir. Buna rağmen, Ockham'a olan yaygın inancı bir nominalist olarak kabul etmek önemlidir (Gilson, 1954:513). Paul Vincent Spade bunu şöyle açıklıyor: Ockhamlı William felsefesi hakkında ilk öğrendiğim şey onun bir nominalist olduğudur. Orta Çağ'daki nominalizm, modern dönemin açıklamasıyla birlikte iki farklı şekilde karşımıza çıkar: 1- Tümelin reddetmesi ve 2- ontolojik indirgeme olarak (Spade, 1999:53). Orta Çağ Çalışmaları Enstitüsü'ne bağlı Armand Maurer bu durumu şu şekilde izah etmek ister: Felsefe'deki en büyük hatanın bireyselliklerin üstüne gebe kalındığını düşünür. Kendi pozisyonu açıktır, tümel konuşulan, yazılan veya anlaşılacak terimlerden/isimlerden başka bir şey değildir. Tümel kavramların kendisi zihinsel isimlerdir. Pek çok düşünür skolastik nominalizmin Ockham'daki en açık ifadesine sahip olduğuna inanır (Maurer, 1915:2).

Geleneksel nominalizm görüşüyle ne kastedildiğini daha iyi anlamak için William J. Courtenays'ın makalesine bakılabilir. Courtenays şunları belirtmektedir: Geleneksel olarak nominalizm görüşünü oluşturan fikirler ve temalar: 1- Atomizm, tekilcilik veya bireycilik; 2- Tanrı'nın her yerde bulunumu üzerine aşırı stres; 3- Gönüllülük; 4- Şüphecilik; ve 5- Fideizm. Nominalizm ve gerçekçilik arasındaki temel fark, zihinsel içindeki tümel fikrin varlığıdır (Courtenay, 2008:XIV). Kavramsalcılığın zihinsel bir şekillendirme olduğu düşünülürse, zihin içinde tümel olan şeyler ise katı bir nominalizme bizleri götürür. Aynı zamanda tümelin zihinde bireylere uygulanan, sadece bir ad ifadesi olduğunu da iddia eder. Bununla birlikte, bu teoriler kesin bir anlaşma içinde değildir ve terimlerin ne anlama geldiğinin anlaşılması: gerçekçilik, nominalizm ve kavramsallaştırma döneminin ne olduğuna bağlı olarak değişir. Realistler ve nominalistler olarak bilinen grup arasındaki felsefi çekişme on dördüncü yüzyıldan beri ısınmaya başlamıştır. Aristoteles'in ve Platon'un farklı düşüncelerinde başlayan fiziksel gerçeklik ve nihai gerçekliği görme biçimindeki bölünme, Boethius (480 – 524) ve Porphyrius'daki (233 – 305) yorumla beraber erken Orta Çağ felsefesine girmenin yolunu buldu. Roscellinus'un güçlü etkisinin yanı sıra on dördüncü yüzyıldaki nominalistlerin kesinlikle ona ilişkin bir değerlendirme yapmadıkları kabul edilebilir.

Dönemin düşüncesi boyunca devam eden ve günün belli başlı bilim adamlarının cevapladığı belirli sorular olan Quaestiones Disputatae (tartışmalı sorular) (Quodlibetal Questions) yöntemi ile tanımlanabilir (Ockham, 1991:XVII). Ockhamlı William boyunca akademik felsefenin özelliği haline gelen şey, üniversitelerden bir dereceye kadar mezun olmak için gerekli olan Peter Lombard'ın Sentences (Cümleler) adlı eseri üzerine yorum yapmaktı (Evans, 2002:XIV).

Nominalizm ve realizm arasındaki bu tartışma skolastik felsefede birçok şekil aldı. Bu açıdan nominalizm ile neyin kastedildiğini anlamak çok önemli bir noktadır. Ockham ve Ockhamizm adlı eserin yazarı William J. Courtenay bu dönüm noktasına şu şekilde katkıda bulunur: Nominalizm, tümel kavramların zihin dışında bir zorunluluk olmadığı, sadece isimler veya söylenen sesler olduğu görüşü olarak anlaşılabilir. Genel olarak nominalizmin en eski ve ilkel savunucusu olan Roscellinus olmasına rağmen nominalizmi canlandırıp modern döneme indirgeyen bir figür olarak Ockhamlı görülür. Çağdaş felsefi çözümlemelerde nominalizme yaklaşmanın güçlüğü, skolastik dönemde nominalizmin ne anlama geldiğinin asıl durumunun canlı bir tartışma olduğu yönündedir. Diğer taraftan nominalist bir hareketin var olduğu ve bu yaklaşımın bir üniversite teorisinden çok daha geniş olduğu görüşü düşünülmelidir (Courtenay, 2008:XV).

Ockhamlı William, Summa Logica adlı eserinde hakikat ve yanlışlığın, doğru veya yanlış bir önermeden gerçekten farklı şeyler olmadığını belirtir. Bununla birlikte Summa mantığı içerisinde açıkça ifade eder: Aklın dışında var olan bir tümel maddenin hiçbir şekilde kanıtlanamaması. Ayrıca şunları söylediğinde tümel olarak ne anlama geldiğini netleştirir. Ancak iki tür tümel olduğu belirtilmelidir. Bazı şeyler doğası gereği tümeldir yani dumanın doğası gereği bir ateş işareti olduğu

gibi birçok kişinin tahmin edebileceği işaretler. Diğer şeyler ise uzlaşma neticesinde tümeldir (Ockham, 1998:79). Birçok şeyin anlamlandırılması neticesinde kazanılması gibi. William, bu durumla yetinmeyerek terimler ve göstergeler arasında ikinci bir ayırım gerçekleştirir. Bireysel var olanların (eşek, tavuk, insan) yerini tutan terimlere “ilk yönelimli terimler” (primae intentionis) adını verirken; isim, fiil ve tümel gibi başka terimlerin yerini tutan terimlere ise “ikinci yönelimli” (secundae intentionis) adını verir. İkinci yönelimli terimler anlamlı bir şeyi gösterecek şekilde hem kullanılır hem de kullanılmayabilir (Cevizci, 2001:320). Bu nokta da Ockhamlı, ikinci yönelimli olarak belirteceği terimlerden oluşan disiplin sayesinde tümellerin ontolojik statüsünü ve bilimsel bilginin nesnesini belirlemek için mantığa başvurur. Herhangi bir isim (Ahmet, Ayşe) bireylerin göstergesidir ancak bazı terimler (insan) ise içlerinde çokluk barındırdıkları için birçok bireyin göstergesi olabilirler. Bu durumda ampirik olarak sunulan bilgiler bireylere ilişkin ve onları bağlarken bu bilgilerin genel bilgiye ulaşması için içerisinde çokluk barındıran terimlere ihtiyaç vardır. Yani bu terimler birçok terim için geçerli olan önermeler kurmamızı sağlar.

Ockhamlı'nın ontolojisinin en azından bir kısmının açıkça bir tümelliğin yokluğuna dayalı bir niteliği olduğu anlamına geldiği açıktır ancak bir tümel olarak var olduğu nosyonu açıkçası akılda olmasını gerektirir. Nominalizmin tümel sorunlara uygulanabilir olup olmadığı konusunda açıkça bir fikir birliği eksikliği vardır. Ayrıca herhangi bir nominalist okulun tartışılan süre içinde gelişimi, eğer varsa bulmak zor. Bu düşünceler göz önüne alındığında geleneksel nominalizm dilin tamamen yetersiz olabileceği kabulüne ilişkin olarak mümkün kılınabilir ancak bu düşünceyi bağdaştırmak için hangi tartışmayı kurgulayabileceği tanımında açıkça anlaşılacak tek şey budur. Bu nedenle hem platonik gerçekçilik hem de skolastik nominalizm kavramlarını inceledikten sonra tümel sorunlara kavramsalcılık cevabının ne anlama geldiğini anlamak bu noktada zorunlu görülebilir.

3. Konseptüalizm (Kavramsalcılık)

Kavramsalcılığın skolastik konumu genellikle Thomas Aquinas ve Ockhamlı William'ın öncüsü Peter Abelard ile ilişkilidir. Kavramsalcılık, tümellerin zihin içinde var olan konum olarak, aslında bireysel olarak birbirinden şüpheli ve benzer olanın bir kavramı olarak tanımlanabilir. Bu nedenle, tümel anlayış zihin içinde mevcut olsa da, gerçek ontolojik benzerlik dışında zihinsel bir yapıdır (Weinberg, 1941:528). Kavramsal yaklaşımın basitçe değiştirilmiş bir nominalizm olduğunu varsaymak için ilk tarihsel tehlike bu varsayım ile ilgili pek çok sorundan biri olan Abelard'ın kavramsalcı olduğu anlaşılabilir, eğer öyleyse tipik nominalist olduğu hatırlanmalıdır.

Abelard zihindeki genel kavramlara dış gerçeklikte neye denk geldiğini yanıtlamak adına şeylerin kendilerine gitmek yerine, kavramlardan hareket etmeyi doğru bulur. Çünkü bu kavramları oluşturan sözcüklerden başlanılması halinde zihindeki bu kavramların nasıl oluştuğuna dair bilgiye ulaşılabilir. Bu sayede düşünceyle gerçeklik arasında nasıl bir ilişki bulunduğu sorusuyla ulaşılmak istenen epistemolojik problemdir (Cevizci, 2010:122). Dolayısıyla, genel kavramların yerine geçen tümellerin gerçeklikte varlığına dair herhangi bir bilgiye sahip olmasak bile, genel kavramların veya bunları meydana getiren sözcüklerin varlığı herkes için açık bir şeydir. Abelard, tümel yerine geçen genel bir sözcüğü, bir cins ismi veya insan isminde olduğu gibi birçok insandan oluşan çokluğu belirten ve bunu da uzlaşma yardımıyla yapan sözcüğü belirtir ancak bunun farklı bir halinin de salt bir kişinin ismi olan sözcüktür. Örneğin Platon ismi tıpkı bunun gibidir, fakat özel isimlerde bu açıdan bir sorun görünmez ancak insan cins ismiyle ortaya çıkan tümelin bir varlığı olmadığı için genel sözcüklerle ilgili sorun çıkabilir (Cevizci, 2010:123). Nominalizm hareketinin ortaya çıkışında bu sorun başat rol oynamıştır çünkü genel sözcüklerin cins isimlerine tam olarak karşılık gelmedikleri ve bu yüzden tek ve ayrı hiçbir şey bulunmadığı sonucuna götüren tam da bu sorundur.

Abelard, genel kavram ve sözcüklerin karşılık geldikleri şeylerin tek olmadıklarını ve bunların bireylerden meydana geldikleri düşüncesini tıpkı nominalistler gibi düşünür. Bu durumdan kurtulmanın veya çare üretmenin tek yolunun ise zihnin soyutlama yapmasıdır. Tıpkı zihnin herhangi bir kişiyi tanımlarken onunla ilgili kavramlara sahip olmakla kalmaz bunun yanında bu bireyin çeşitli yönlerine ilişkin genel fikir ve kavramlara ulaşır (Cevizci, 2010:123). Aslında bu bireyle ilgili tüm genel bilgileri oluşturmak onun için değil de bu kavram altına yerleştirilecek diğer bireyler için kavramsal bir çalışmadır. Bu açıdan bakıldığında meydana getirilen ve içi boş olmayan bu kavram

aslında bireyle ilgili veya herhangi bir şeyle ilgili oluşturulan kavramının yanı sıra tüm bunlara ek genel bir kavram yerleştirilmesidir. Yani genel kavram hangi birey üzerinden değerlendirme yapılacaksa onun üzerinden yapılmakla birlikte bununla ilgili tümel kavram oluşturma karmaşık bir hal almaktadır. İnsan gibi bir genel kavrama ulaşmak için herhangi bir insan üzerinden bu kavrama ulaşılabilir. Abelard'ı diğerlerinden ayıran alana geldiğimizde, şeyler realistlerin savunduğu zihinden bağımsız genel kavramlara denk gelmemekle birlikte nominalistlerin üzerinden durduğu gibi salt ağızdan çıkan boş sözlerde değildir (Cevizci, 2010:124). Öyleyse cins veya tür ayrımı yapıldığından bunlar için bir somutluk aramak doğru değildir ve bunların içine yerleştirilen şeyler arasında kurulan benzerlikler sayesinde tümel bir kavrama soyutlama yardımıyla ulaşılabilir. Bu durumda tümelin teorik açıdan bir değerlendirmeye tabii olması halinde onların zihinde meydana getirilmiş yapılar olarak sunulabilir.

Bu durum kısmen geleneksel tartışmalara bağlı olmakla birlikte aslında Hıristiyanlığın teslis (üçleme) inancına bağlı olarak ortaya çıkan sorunlarla ilintilidir. Yani Tanrı'da üç kişi bulunmakla birlikte aslında doğası tek ve birliktir. Aşırı kavram realistleri bu durumu kolayca açıklayabiliyordu: Her ne kadar Tanrı üç ayrı kişiliğe bölünse de, Tanrı tümel bir kavram olarak ele alındığında bu üç ayrı kişilik Tanrı tümelinde birleştirilebilirdi. Diğer taraftan adcı görüş üzerinden bakıldığında tümel kavramlar birer sözcük iseler, bu üç ayrı kişilik veya Tanrısal kişilikler ayrı ayrı var olacaklardır. Tüm bunların dışında sözcük olarak kalmanın dışında hiçbir biçimde var olmayacaklardır. Hıristiyanlık açısından düşünüldüğünde her iki durumda kabul edilebilir ölçüde değildir. Çünkü genel Tanrı kavramıyla bağdaşmamakla birlikte Tanrı kavramını da yok saymaktadır (Çelik, 2016:176). Sonuç olarak aşırı kavram realizminin ve adcılığın birbirleriyle sürekli rekabet halinde oldukları bir dönemde Abelard, bu iki yaklaşımın kendi değerlendirmeleri ölçüsünde uygun olan taraflarını birleştirerek yeni bir yaklaşım olarak sunmak ister. Bunu yaparken kendi çalışması olan Sic et Non (Evet Hayır) adlı eserinden yararlandığı düşünülebilir çünkü bu yapıtında zıtlıkları içeren durumları irdeleyerek karşılaştırma yoluna gider. Bu yöntemi sayesinde Orta Çağ dünyasına bıraktığı etkiler düşünülürse bu görüş sayesinde uzlaştırması başarılı olmuştur (Çelik, 2016:176).

Kavramsalcılık, sadece realizme değil aynı zamanda da tümelin ağızdan çıkan bir ses olduğunu söyleyen nominalizme de karşı durur. Realizm ve nominalizmin arasına kendi görüşünü yerleştiren Abelardus'un temel düşüncesi, tümelin ne flautus vocis (boş ses) ne de res (şey) olmadığıdır ve ona göre tümel aslında res ficta (zihindeki şey)'dir. Abelardus, tümelin aslında anlamlı sesler oldukları, ağızdan çıkan ses olması yanında zihinde bir anlam kazanarak ortaya çıktığını belirtmiştir (Cevizci, 2010:122).

Buna göre, cinsler ve türlerin somut bir şekilde var olmayıp, zihin yardımıyla buna benzer varlıklar üzerinden karşılaştırma yaparak soyutlayıp tümel kavramlar üretilir. (Bilgin, 2009: 114) Tümelin oluşturulanlar zihnin dışında var olmadıkları için zihinsel olarak meydana getirilmiş şeyler olarak değerlendirilmelidir. Lakin bunların soyutlamalar olarak meydana geldiklerini ve bu soyutlama neticesinde referans sundukları unutulmamalıdır.

DEĞERLENDİRME

Tümel felsefede tümel bir sorunun nasıl ele alındığına dair spesifik bir soruyu cevaplamak zordur. Bu zorluk büyük ölçüde, bu sorunun nasıl ele alındığına veya cevaplandığına dair tek tip bir yaklaşım olmadığı gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Porphyrius, aynı türden bireysel nesnelere için ortak adlandırmalar olan, tümel denilen bu kavramlarla ilgilenir. Bu terimler hakkındaki argüman, tümel tartışmalar, aslında cins ve türlerin, bireysel nesnelere kendilerinden bağımsız olarak var olan bir şeye gönderme yapıp yapmadığına ilişkindir (Carson and Cerrito, 2003:240). Gerçekte merkezi skolastik düşünürlerin bu soruna cevap verirken aynı soruya yaklaşımlarını belirlemek zordur. Orta Çağ merkezi sorulara yaklaşımın yeni yollarını karakterize eden düşüncede büyük bir çeşitlilik dönmeydi.

Orta Çağ Skolastik felsefesindeki tümel problemini merkeze alan bu düşünce akımları açısından bakıldığında ortaya çıkan en açık fikir şu olmalıdır: Hiçbir şeyin görüldüğü kadar açık olmadığıdır. Çünkü felsefe tarihi açısından bakıldığında nominalizm ve realizm etiketleriyle anılan filozofların

tümellerin ontolojik durumuna birçok açıdan eleştiri getirilmiştir. Her ne kadar bu konuya ilişkin olarak çağdaş araştırmalara yön verebilecek yorumlara gebe olsa da üç ana düşünce akımı bağlamında tümeller problemi bu noktada açıklanmaya gerek duymaktadır. Bu noktada henüz çözümlenmemiş bir mesele olmasıyla birlikte bu tartışmayı ifade etmenin katkı noktasındaki değerini okuyuculara bırakmak yerinde olacaktır.

KAYNAKLAR

- Bilgin, Ö. (2009). “Petrus Abaelardus Skolastiği: Sci et Non”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 113-133.
- Burns, C. D. (1913). “William of Ockham on Universals”, Blackwell Publishing on behalf of The Aristotelian Society, Vol. 14.
- Carson, Ed. Thomas and Cerrito, J. (2003). *New Catholic Encyclopedia (Second Edition)*, Thomson Gale, America.
- Cengiz, C. A. (2017). Bergson felsefesinde bilinç, süre, madde ve evrim ilişkisi bağlamında hayat. *Mütefekkir-Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:4/7, 90.
- Cevizci, A. (2010). *Bilgi felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2001). *Orta çağ felsefesi tarihi*, (2. Baskı), Asa Kitabevi, Bursa, 320.
- Courtenay, W.J. (2008). *Ockham and Ockhamism*, Tuta Sub Aegide Pallas (Brill), Leiden-Boston.
- Çelik, S. (2016). *Bilgi Felsefesi – İlkçağ’dan Yeniçağ’a*, Doruk Yayıncılık, İstanbul.
- Dostal, R.J. (2018). Varlığın ötesi: Heidegger’in Platon’u. (çev: Senem Kurtar), *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (6).
- Evans, Ed. G.R. (2002). *Mediaeval Commentaries on the Sentences of Peter Lombard. Tuta Sub Aegide Pallas (Brill)*, Leiden-Boston-Köln.
- Gilson, E. (1954). *History of Christian Philosophy in the Middle Ages*, New York, 513.
- Klima, G. (2017). *The Medieval Problem of Universals*, Metaphysics Research Lab, Stanford University, Winter.
- Maurer, A. (1915). *The Philosophy of William of Ockham in the light of its principles*, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Canada.
- Ockham, W. (1998). *Ockham’s Theory of Propositions-Part II of the Summa Logicae*, (trans: Alfred J. Freddoso and Henry Schuurman), St. Augustine’s Press, South Bend-Indiana.
- Ockham, W. (1991). *Quodlibetal Questions*, (trans: Alfred J. Freddoso and Francis E. Kelley), Yale University Press, New Haven-London.
- Platon, (2002). *Devlet*, (çev: Hüseyin Demirhan), Sosyal Yayınları, İstanbul.
- Spade, Ed. Paul V. (1999). *The Cambridge Companion to Ockham*, Cambridge University Press.
- Tornay, S. C. (1936). William of Ockham’s Nominalism, *The Philosophical Review*, Vol. 45, No.3.
- Weinberg, J. R (1941). Ockham’s Conceptualism, *The Philosophy Review*, Vol. 50, No. 5.

Extended Abstract

The problem of universals (or the problem of universals) is an attempt to explain whether two particulars have the same characteristics. This problem, which goes back to the ancient philosophy, has taken its place in the philosophies of Plato and Aristotle. A mediation occurred in the context of these two currents of thought with the medieval philosophy. In this respect, it is aimed to address the problem of universals that occupied the medieval world for a long time. For this, firstly, it is necessary to evaluate this problem on three main streams of thought and then to put forward the efforts to explain the essence of universals. Although nominalism and specifically the name of William of Ockham are mentioned with this problem, it should not be forgotten that the real source of this debate is Plato and Aristotle. The process, which begins to be examined with the view of realism, which reflects the qualities common to all of these entities, which are called ideals / forms, as a whole, with the idea of "universal" qualified concepts, can be defined as the position of universals in the mind, actually a concept of something that is individually suspicious and similar. . For this reason, although the universal understanding is present in the mind, it is the scene of the conceptualism discussion, which states that it has a mental structure other than real ontological similarity, especially Peter Abelard's unification of the bond between Plato and Aristotle. Finally, nominalism, which is in motion

with the thought of Roscellinus, thinks that genres and species other than singular things do not reflect reality, but his opinion regarding what these might be is, these are the words that they form a cluster because of their similarity to each other and that this cluster is named. That is, it has no existence other than being a word. In this respect, the debate on universals, nominalism, which has become the subject of the discussion of words, contributes to this process in the light of those who highlight the divergence of this unification and sometimes find that there is no need for separation. Finally, examining the impact of this problem on the medieval world is important as it contributes to the understanding of the period as well as contributing to the construction of the problems associated with this discussion.